

Les

Bedankt voor het downloaden van dit artikel.
De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden veelevoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

nt2@uitgeverijboom.nl
redactie@tijdschriftles.nl

De docent maakt het verschil

Een pleidooi voor ontwikkeling van het ISK-onderwijs over de volle breedte

Het ISK-onderwijs kan en moet beter, stelt de Onderwijsraad begin 2017. Maar wat is beter? Het is verleidelijk om procedures in te richten en te stroomlijnen. Dat kan zeker helpen, maar raakt het belangrijkste niet te veel op de achtergrond? De kwaliteit van onderwijs hangt sterk samen met de kwaliteit van de docent. Maar over welke kwaliteiten moet nu juist een ISK-docent beschikken? Met dit artikel wil Douwe Brouwer een aanzet geven tot een bezinning op de ontwikkelingsrichting van de ISK's, waarin naar zijn mening de pedagogische rol van de docent doorslaggevend is.

Waar de ISK 's twee jaar geleden nog druk doende waren alle leerlingen onderdak te bieden op een school, klinkt nu steeds luider de roep dat de kwaliteit van het ISK-onderwijs omhoog kan én moet. Volgens het Onderwijsraad-rapport **Vluchtelingen en onderwijs**¹ uit 2017 zijn nog grote stappen te maken. De Onderwijsraad beveelt in haar brief van 18 januari jongstleden de minister van Onderwijs (nogmaals) aan 'de kwaliteit (van het onderwijs aan immigranten) te verhogen en de organisatie efficiënter te maken'. Met kwaliteit bedoelt de Onderwijsraad met name investeren in deskundigheidsbevordering van docenten en de ontwikkeling van onderwijsmaterialen. Dit advies is een steuntje in de rug.

Maar met een instrumentele invulling van deskundigheidsbevordering (een cursus vakdidactiek, taalverwerking, toetsing, traumaverwerking en andere) dreigt een andere vraag ondergesneeuwd te raken: over welke kwaliteit hebben we het eigenlijk? Met andere woorden, met welke bagage kunnen we ISK-leerlingen met een gerust hart naar de volgende opleiding sturen?

Is het niet minstens zo belangrijk om jongeren te steunen in hun persoonlijkheidsontwikkeling en hun socialisatie?

Verschillende opvattingen over het doel van onderwijs

Ook elders in het onderwijsveld worden deze vragen gesteld. In het VO-magazine van november 2017 en januari 2018 komen twee heel uiteenlopende opvattingen naar voren. In een interview in het novembernummer stelt Sven Smit van McKinsey & Company dat 'het Nederlandse onderwijs achterop dreigt te raken bij dat van een aantal Aziatische landen. Willen we wereldwijd op economisch gebied blijven meespelen, dan is een sterke focus op techniek cruciaal.' Kort door de bocht gezegd betoogt Smit dat wanneer jongeren de juiste opleidingen volgen, onze economie niet in het slop zal raken. Jongeren worden voorbereid op meebouwen aan een toekomstige maatschappij, waar wij allemaal profijt van hebben. In het januarinumnummer reageert 'bildungsfilosoof' Joep Dohmen hierop geërgerd: 'Technologische vooruitgang is slechts een deel van wat we met het onderwijs moeten bewerkstelligen. Het is niet de bottom line.' Waar draait het wel om? Dohmen: 'Het (neo)liberalisme is vergeten dat je jongeren moet leren hoe je in vrijheid leeft, hoe je keuzes maakt, hoe je een goede vriend moet zijn en hoe je solidair met elkaar bent.' Zulke uiteenlopende opvattingen over de doelen van

onderwijs dwingen in mijn ogen ook ISK's om na te denken over hun standpunt. Wat zouden ISK-leerlingen op school moeten leren om hun toekomst in Nederland vorm te geven? Is het voldoende dat leerlingen de kennis opdoen en vaardigheden leren waarmee ze zich toegang verschaffen tot vervolgopleidingen met in het verlengde (betaald) werk, waarmee zij een bijdrage leveren aan een concurrerende economie? Of is de opdracht veel breder en is het minstens zo belangrijk om jongeren te steunen in bijvoorbeeld hun persoonlijkheidsontwikkeling en hun socialisatie?

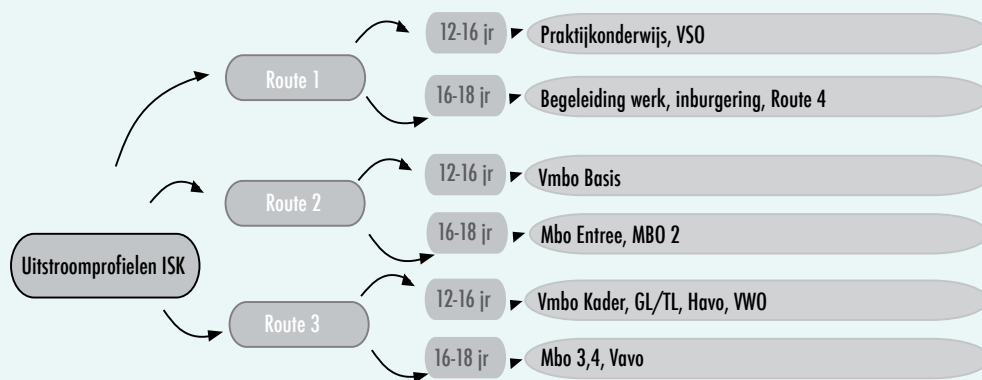
De omgeving van de ISK's: het Nederlandse onderwijs

Het Nederlandse onderwijs kenmerkt zich door een sterke gerichtheid op (leer)prestaties, die in een cijfer uit te drukken zijn. Er is precies vastgelegd welke prestaties op welk moment door kinderen en jongeren geleverd moeten worden. De geleverde prestaties zijn de basis voor een al zeer vroege selectie (schooltype, overgang, diplomering). De getotaliseerde prestaties vormen de belangrijkste basis voor de beoordeling van de onderwijsinstelling. In het eerder genoemde interview verzucht Joep Dohmen: 'Het onderwijs is een bedrijf geworden.' In een dergelijk neoliberaal model is er nauwelijks ruimte voor politiek, moraal en levensbeschouwing. Het onderscheid tussen de ontwikkeling van een kind en zijn leerprestaties vervaagt. Gert Biesta vraagt zich af: 'Meten we wat we belangrijk vinden of zijn we belangrijk gaan vinden wat we kunnen meten?'

Velen ervaren dit neoliberale model als knellend en eenzijdig; er is ontevredenheid over de opbrengst van het onderwijs. Robbert Dijkgraaf stelde het in **De Wereld Draait Door** (6 september 2017) zo: 'Talent is gebaat bij verbeelding en nieuwsgierigheid.' Hij mist dat in het huidige Nederlandse onderwijs, waar leerlingen en studenten eindeloos getoetst worden, hoe goed zij zijn in het toepassen van standaardmethodiek. Er zijn nogal wat initiatieven binnen het onderwijs om andere richtingen te verkennen. Er zijn scholen die zich inspanden gepersonaliseerd onderwijs aan te bieden. Er is zo meer ruimte voor leerlingen hun eigen passies te volgen, er is sprake van een minder lineair leertempo en leerlingen kunnen zelf vaker kiezen op welk moment zij iets willen leren. Het is vanzelfsprekender dat in deze lossere structuren er ook meer ruimte ontstaat voor de ontmoeting (leerling-leerling, leerling-docent) die zo broodnodig is voor persoonlijkheidsontwikkeling en socialisatie.

De opdracht van ISK-Ithaka

De missie op mijn school, Ithaka ISK in Utrecht, is nu: **'Ithaka stelt zich ten doel leerlingen tussen de 12 en 18 jaar, die geen of weinig Nederlands spreken en**

die zich voorbereiden op hun toekomst in Nederland, het eerste onderwijs te bieden. Het leren van de Nederlandse taal speelt daarin een belangrijke rol.'

De nadruk op taalverwerving is voor de hand liggend; dat onderscheidt deze leerlingen van hun leeftijdgenoten. Voor doorschakeling naar het regulier onderwijs is voldoende Nederlandse taalvaardigheid vereist. Veel leerlingen hebben daarnaast nog wel iets in te halen op het gebied van rekenen en/of wiskunde en Engels. En daarmee zijn de vakken genoemd waarvoor de meeste vervolgscholen hun (kwantitatieve) instap-eisen hebben geformuleerd. De missie ademt eerder Sven Smit dan Joep Dohmen.

Als ik de missie meer in lijn met Dohmen en Dijkgraaf zou herschrijven, wordt het iets dergelijks:

'Ithaka stelt zich ten doel leerlingen, die geen of weinig Nederlands spreken te ondersteunen in hun ontwikkeling. Ten behoeve van die ontwikkeling kunnen ze van alles leren, maar verbeelding, nieuwsgierigheid, zelfvertrouwen opbouwen, leven in vrijheid en veiligheid en verbinding maken met de ander spelen daarin een belangrijke rol.'

NB Ontwikkeling is veel breder dan een set leerprestaties. Leerprestaties zijn verbonden met de vraag: 'Wat wil je worden?' Ontwikkeling is verbonden met de vraag: 'Wie wil je zijn?'

Ik beseft dat deze missie de opdracht voor de ISK-docent er niet eenvoudiger op maakt. Ga maar na: je hebt je handen vol aan het voldoen aan de eisen van vervolgoopleidingen, terwijl je waarschijnlijk nog maar weinig ervaring hebt met deze leerlingen, geen specifieke opleiding voor het ISK-onderwijs hebt genoten en je een doelgroep bedient die vaak geplaagd wordt door ervaringen uit het recente verleden. Ervaringen die vaak in het klaslokaal herbeleeft of uitgeleefd worden. Daar komt nog eens bij dat je over onvoldoende kwalitatief goed lesmateriaal kan beschikken.

En toch. Als we op mijn school alleen maar bezig zijn om de leerlingen te helpen voldoen aan de kwantitatieve instap-eisen, zodat het vervolgonderwijs ze binnenvoelt, passen we de leerlingen slechts in het Nederlandse bedrijfsmatige onderwijssysteem. Daar is op zich niets mis mee, maar het is tegelijkertijd ook volstrekt onvoldoende.

Nu het moment is aangebroken om de kwaliteit van ISK-onderwijs verder te verbeteren, zie ik de behoefte ontstaan om vooral structuur aan te brengen.

Dat biedt de professional in het veld zekerheid en maakt het organiseren van het onderwijsproces overzichtelijk. Voorbeelden van deze verbeteringspraktijk zien we in initiatieven van LOWAN/ITTA met de beschrijving van de uitstroomprofielen (zie illustratie). Elke leerling krijgt op basis van zijn ingeschatte mogelijkheden een route toegewezen, die eindigt met een uitstroomprofiel. Nu al worden in sommige regio's afspraken gemaakt over profieltoetsen, die – met een voldoende score afgelegd – de leerling toegang verschaffen tot het vervolgonderwijs. Daarmee is de eerste uitbreiding van de route-structuur een feit.

De volgende stappen laten zich dan wel raden: eerst zullen uitgevers worden gevraagd een 'routhemethode' te ontwikkelen. En dan volgen de cursusleiders, gewaagd met routes, toetsen en methodes, die de docent precies vertellen hoe ze die in hun klas kunnen inzetten. Hebben we zo het pakket compleet om iedere ISK-leerling te kunnen inpassen in ons reguliere onderwijssysteem?

Structuren kennen hun keerzijden. Ze hebben de neiging alsmat te groeien. Aan de grens van de structuur duiken namelijk nieuwe problemen op, die beteugeld moeten worden door de uitbreiding van de structuur. En wat 'buiten structureel' is, wordt niet meer waargenomen of op waarde geschat. De leerling die niet binnen de structuur kan aarden, heeft dat aan zichzelf te wijten. Hij past zich aan of stroomt maar af.

De leerling die niet binnen de structuur kan aarden, heeft dat aan zichzelf te wijten

De ontwikkeling van de leerlingen laat zich niet in een structuur vangen. Er is geen recept, geen curriculum. Elke leerling heeft zijn eigen behoeften. Behoeft aan veiligheid, aan relatie, aan autonomie, aan competentie. Vervulling van deze behoeften is het startpunt van elke ontwikkeling. De richting van die ontwikkeling ligt

echter niet vast en is vaak onvoorspelbaar. Hij wordt pas zichtbaar in de ontmoeting. Hierin ligt dan ook de grootste uitdaging voor elke ISK-docent. Hij zal specialist moeten zijn in het organiseren van de ontmoeting, terwijl hij niet kan voorspellen wanneer die plaats vindt en hoe die zal verlopen. Hij zal moeten waken voor onverschilligheid en afstand bewaren aan de ene kant, al te invoelend en meelevend zijn aan de andere kant. Hij stelt als het ware voortdurend de indringende vraag: 'Wie ben jij?' Willen we onze leerlingen helpen hun ontwikkeling vorm te geven, dan hebben we op de ISK's vooral en in de eerste plaats begenadigde pedagogen nodig.

Pedagogisch vernuft

De ISK's kunnen zich nu na een turbulente periode richten op het maken van een kwaliteitsslag. Wie zich nu richt op de brede ontwikkeling van de ISK-jongere, realiseert zich dat de pedagogische kwaliteit van de ISK-docent de doorslaggevendende factor is. De docent staat voor de lastige opdracht zich zowel kwetsbaar als doortastend op te stellen. Zowel voorspelbaar te zijn als verrassend. Hij neemt de leiding en volgt de leerling. Hij is nabij en neemt weer afstand. Hij kan omgaan met onzekerheden en is creatief. Hij is oprecht nieuwsgierig. En dan zet hij ook nog paden uit waarlangs zijn leerlingen lesinhouden kunnen verwerven, die tot kwalificatie leiden.

Voor de ontwikkeling van pedagogisch vernuft is geen curriculum te ontwerpen. Dat vergt bezinning op het waartoe van het onderwijs, de visie. En vervolgens reflectie op eigen handelen, delen van ervaringen, elkaar stimuleren in het tonen van lef, oefening in kwetsbaar opstellen. En dan het eigen gedrag toetsen aan de eerder geformuleerde visie. Binnen ISK's zullen we vooral tijd en ruimte moeten creëren, waarin de docent zich gesteund voelt en – ieder op zijn eigen wijze – zijn pedagogisch vernuft aanscherpt. Ontwikkeling van routes, profielen en (les)methodes kunnen diensten bewijzen, maar zijn zeker niet de bottom line als het om goed onderwijs draait.

Douwe Brouwer

De auteur is directeur van Ithaka Internationale Schakelklassen.

Correspondentie: dbrouwer@ithaka-isk.nl

Noot

1. Onderwijsraad (2017). **Vluchtelingen en onderwijs.**

Naar een efficiëntere organisatie, betere toegankelijkheid en hogere kwaliteit. Advies. www.onderwijsraad.nl/publicaties/2017/vluchtelingen-en-onderwijs.-naar-een-efficiëntere-organisatie-betere-toegankelijkheid-en-hogere-kwaliteit/item7508

Voorbeelden van pedagogisch vernuft

Pedagogisch vernuft 1

Een lesgroep heeft een uitje naar de schaatsbaan. De docent heeft de groep alles zelf laten organiseren. Alle leerlingen gaan op de fiets, voor de docent is uitgezocht hoe hij er met het openbaar vervoer kan komen. Maar dat laatste gaat jammerlijk mis. De docent neemt de aangegeven bus en belandt daarmee op een station, waarvandaan geen andere bus hem naar de schaatsbaan kan brengen. Er wordt een hoop geappt tussen de leerlingen en de docent, die uiteindelijk een uur te laat bij de schaatsbaan arriveert. Daar wordt de zaak kort geëvalueerd. Een van de leerlingen roept: 'Maar meester, je vertrouwt ons dus echt!'

Pedagogisch vernuft 2

Een Syrische leerling komt bijna dagelijks veel te laat op school. Bij zijn docent ontstaat gewetensnood. Deze jongen heeft zo veel meegemaakt in de oorlog en de lange reis daarna; hij heeft een hoop te verwerken. 'Moet ik hem dan lastig vallen met zoiets triviaals als op tijd komen?' vraagt hij zich af. De docent raadpleegt

een aantal collega's. Hij besluit uiteindelijk zijn dilemma te delen met de leerling, hoe moeilijk hij het vindt om hem aan te spreken op zijn te laat komen. Dat blijkt genoeg. De maand daarna is deze leerling niet meer te laat gekomen.

Pedagogisch vernuft 3

Een leerling weigert pertinent te werken in de klas. Hij verstoort ook het werken van andere leerlingen. De mentoren overleggen wat te doen. Ze willen hem niet de klas uitsturen. Ze bedenken dat hij een tweede tafel in het lokaal krijgt, vooraan dicht bij het bureau van de docent. De leerling mag aan deze tafel zitten, maar werken is daar streng verboden. De leerling mag kiezen waar hij gaat zitten: aan zijn werktafel of aan zijn niet-werktafel. In eerste instantie kiest hij voor de niet-werktafel. Maar dat verveelt snel. Na een paar dagen wil hij alleen nog maar aan zijn werktafel zitten en doet veel beter mee. Andere leerlingen willen ook wel eens aan de niet-werktafel zitten. Dat mag natuurlijk uitgeprobeerd worden.